

Yes we can voor het secundair onderwijs

| Lut Maertens |

Metaforum Leuven is een interdisciplinaire denktank die de deelname van de KU Leuven aan het maatschappelijk debat wil versterken. Ze brengt wetenschappers bijeen uit verschillende disciplines om een wetenschappelijke benadering te geven van een bepaald thema. Dat deed ze onlangs nog voor het secundair onderwijs. Graag gaan we hier in op hun boeiende standpunten en maken we enkele kanttekeningen vanuit de doelstellingen van het ACW.

Waarom hervorming voor het secundair onderwijs?

Het Vlaams secundair onderwijs heeft een aantal problemen. Zo draagt het differentiatieproces - beter bekend als het watervalstelsel - ertoe bij dat beroeps- en technische richtingen te weinig onderdeel van een positieve studiekeuze uitmaken. Verder blijkt de kans om aan het hoger onderwijs deel te nemen zeer ongelijk verdeeld, naar sociaaleconomische achtergrond. Ondanks het gelijke-onderwijskansen-decreet blijft de sociale ongelijkheid in scholen hoog. De kans dat een leerling met ouders met een hoge sociaaleconomische status zich in een ASO-richting bevindt, blijft veel hoger dan voor leerlingen met een lagere sociaaleconomische status.

De vraag is: kan vanuit wetenschappelijke expertise het tij gekeerd worden? Kan het verschil in onderwijsuitkomsten tussen verschillende groepen voor leerlingen, waarbij het verschil hoofdzakelijk verklaard wordt door verschillende economische profielen, teruggedrongen worden?

Wetenschappelijke feiten met gunstig effect op sociale gelijkheid

1. Zo vroeg mogelijk interveniëren in de leerloopbaan

Hoewel de sociale ongelijkheid zich het meest zichtbaar manifesteert in het secundair onderwijs, zijn de mogelijkheden om corrigerend op te treden beperkt. Veel belangrijker is ingrijpen op een zo jong mogelijke leeftijd.

Daarom moet je inzetten op ontwikkelingsgerichte voorschoolse programma's voor ouder en kind en op doordachte ouderbetrokkenheid in de basisschool. Kwalitatieve kinderopvang zou voor elk gezin zo vanzelfsprekend moeten zijn als het kleuteronderwijs.

2. *Comprehensief onderwijs voor het secundair onderwijs*

2.1 Wat typeert deze onderwijsvorm?

- Uitstellen van de uitwaaiing van het onderwijsaanbod. Een richting kiezen zou beter gebeuren rond 15 à 16 jaar, een leeftijd waarop de jongere zicht heeft op

het realiseren van zijn interesses en toekomststromen.

- Zo lang mogelijk alle leerlingen een gemeenschappelijke algemene vorming aanbieden. De algemene vorming gaat verder dan talen en wiskunde en omvat ook technologisch denken. Dit denken weet abstracte kennis toe te passen zodat een plots probleem een creatieve, spitsvondige oplossing krijgt.
- Binnenklasdifferentiatie omdat elke systematische segregatie van leerlingen in curricula, klassen, richtingen,... niet wenselijk is.
- Tijdens de aanvangsjaren van het secundair onderwijs mogen geen B-attesten meer uitgereikt worden.

2.2 Hoe valkuilen vermijden?

- Sterke leerlingen worden uitgedaagd via verbredende vakken i.p.v. een versnelling in leerinhoud. Ook leerlingen die meer leertijd vragen voor één of meerdere vakken, krijgen keuzevakken om hun leermotivatie hoog te houden. Maar keuzevakken mogen geen beperking op latere studieoriëntering opleggen.
- Zwakkere leerlingen krijgen meer tijd en ondersteuning om de doelen van de gemeenschappelijke basisvorming te bereiken. Leerlingen die het (tijdelijk) emotioneel lastig hebben om zich te concentreren, krijgen de tijd om terug op de rails te geraken.
- Elk belangstellingsgebied werkt minder veeleisende afstudeerrichtingen uit zodat geen enkele leerling uitgerangeerd wordt.
- Algemene vorming moet je, weliswaar aangepast aan leertempo en abstractieni-

veau, aan elke leerling aanreiken. De algemene vorming houdt een evenwichtige combinatie van vakken uit verschillende onderwijsprogramma's in.

De praktijk: hoe effectief gelijke onderwijskansen realiseren in secundair onderwijs?

Het Vlaams onderwijs heeft een specifieke institutionele inbedding waaraan sleutelen niet zo eenvoudig is. Bovendien heeft het onderwijsveld slechte ervaringen met groot-schalige hervormingen. En in tijden van crisis zijn bijkomende middelen niet voorhanden. Daarom stelt de Metaforum-denktank vier concrete maatregelen voor die verondersteld worden een gunstige invloed te hebben op de sociale gelijkheid in ons onderwijs.

1. Afschaffen van het B-attest in de aanvangsjaren van het secundair onderwijs

De eerste maatregel dwingt scholen met een (vaak exclusief) ASO-aanbod verantwoordelijkheid op te nemen voor leerlingen die moeilijker leren. Er mag aan scholen wel degelijk gevraagd worden om leerlingen die geen interesse hebben in een beroeps- of technische opleiding, een brede opleiding op hun niveau aan te bieden. Het volgen van een beroeps- of

Lut Maertens
De auteur is adviseur onderwijs
bij de ACW-studiedienst

technische opleiding moet gebaseerd zijn op een positieve keuze en niet op minder sterke prestaties in een ASO-richting. Zo maak je duidelijk het onderscheid tussen differentiatie op basis van belangstelling en op basis van abstractieniveau.

Deze maatregel vergt extra middelen voor het begeleiden van en voor het uitwerken van een structuur voor 'minder sterk' presterende leerlingen op vlak van abstract denken, dat toch een algemene brede vorming willen volgen.

De eerste vier jaren zijn aanvangsjaren en zo zou een fusie ontstaan van de bestaande onderwijsvormen. Pas na dat eerste blok maken de leerlingen een inhoudelijke keuze tussen een doorstroom- of een beroepsopleiding. Na drie jaar SO kun je echter ook al kiezen voor een beroepsvoorbereidend project in functie van aanleg en belangstelling.

2. Introductie van het technologisch denken

De Metaforum-denktank stelt voor om in de tweede graad van het secundair onderwijs technologisch denken in te voeren. De leerinhoud ligt in het verlengde van de vakken wiskunde en wetenschappen en wordt beschouwd als het oefenterrein voor creatief probleemoplossend denken. Tegelijk zouden de algemene en de technische vorming voor de huidige BSO-opleidingen versterkt worden. Vandaag wordt techniek vaak verward met manuele vaardigheid. En het vak komt

“

Het volgen van een beroeps- of technische opleiding moet gebaseerd zijn op een positieve keuze en niet op minder sterke prestaties in een ASO-richting.

niet aan bod in het ASO.

3. Werk aan een nieuwe onderwijsvisie die het mens-woorden centraal stelt

Momenteel overheerst

het individuele competitieve competentievormende onderwijsmodel. De ontwikkeling van individuele talenten staat centraal. Daardoor onderschrijft men spontaan het belang van opleidingen die het individu het meest lucratieve beroep en status opleveren. Zolang deze visie domineert, zal er nooit een evenwaardig respect voor de brede waaier aan opleidingen zijn. Scholen moet je zien als de plaats en de tijd waar men overdraagt wat we als samenleving noodzakelijk vinden om de nieuwe generatie de kans te geven op hun manier vorm te geven aan de samenleving van morgen. Deze visie onderschrijft het gelijk respect voor de veelheid van kennis, praktische vaardigheden en professionele integriteit. Diversiteit als een noodzakelijke troef om onze samenleving zich verder te laten ontwikkelen. De onderwijsvisie moet dus ook uitgaan van de publieke meerwaarde van een leeruitkomst.

4. Intervenier zo vroeg mogelijk in de leerloopbaan

Deze maatregel heeft op zich niets te maken met het secundair onderwijs, maar wel met de eerder vernoemde en problematische sociale ongelijkheid. Hierop inwerken is het meest effectief op jonge leeftijd én wanneer ouders erbij betrokken zijn. Voorschoolse stimuleringsprogramma's moeten dus inzetten op het ondersteunen van het gehele gezin.

De al verworven vaardigheden vormen niet alleen het startkapitaal voor het nieuwe, maar beïnvloeden ook de productiviteit van het leren. Jongeren bij wie de vaardigheidsopbouw vroeg aanving, zullen op jonge leeftijd over een grotere set vaardigheden beschikken en zullen die ook efficiënter kunnen inzetten in latere kennisverwerving. Een soort positief sneeuwbal effect met andere woorden.

Daarnaast zou de lagere school meer oog moeten hebben voor het uitdagen van de sterkere leerlingen. Nu al lopen er programma's in het lager onderwijs waarbij de leerkracht zich traint in het bevorderen van goed en het verminderen van storend gedrag in de klas'. Welke zin heeft het om conceptueel het secundair onderwijs te herdenken, als de 'vooropleiding' op dezelfde leest geschoeid blijft? Wanneer dit haalbaar blijkt, zal het secundair onderwijs voldoende gesterkt zijn om om te gaan met meer heterogene klassen.

Kritische succesfactoren: veranderingsmanagement en inzetten op de leraar

Eerst en vooral moeten we duidelijk maken dat wat nu als relatief goed functionerend beschouwd wordt in ons onderwijs, absoluut geen voorwerp van hervorming mag uitmaken. De hervormingsvoorstellen impliceren absoluut niet dat het Vlaams secundair onderwijs van nul heropgebouwd moet worden!

Inzetten op een nieuwe schoolvisie die het worden van jongvolwassenen beoogt

“

Vandaag wordt techniek vaak verward met manuele vaardigheid. En het vak komt niet aan bod in het ASO.

De school is een complex instituut en kan niet in een vingerknip hervormd worden. Scholen hebben in de loop van de tijd bepaalde tradities opgebouwd, die zich organisatorisch en materieel hebben vertaald in een specifieke identiteit. Collectieve verwachtingen van ouders, leerlingen en maatschappij bevestigen keer op keer deze identiteit. Wil een hervorming kans van slagen hebben, dan moet men ingrijpen tot op het niveau van deze identiteit. Verandering in de hoofden van de mensen zal leiden tot verandering van de identiteit 'school'. Zolang de hervormingsvisie niet breed gedragen wordt, maakt de hervorming geen kans op slagen. Oude opvattingen zullen overleven, weliswaar onder een andere naam.

Onderzoek rond onderwijsinnovatie geeft pistes om gedragswijzigingen 'mentaal' door te voeren. Bestaande concepten krijgen een nieuwe, positieve betekenis. Zo wordt ASO een verzameling van doorstroomgerichte opleidingen in de bovenbouw van het secundair onderwijs waarin ook techniek en cultuur vervat zitten. Hierdoor zullen verwijzingen naar de overige onderwijsvormen sneller verdwijnen.

Dat alles moet je voorzichtig implementeren: bewust van het feit dat het veranderen van denkbeelden traag gaat. Het tijdspad moet realistisch zijn en bewust van de complexe contextgebondenheid van elke school.

Daarnaast dient een ondersteunend kader uitgewerkt te worden voor de professionele ontwikkeling van schoolteams en voor

de schoolontwikkeling zelf.

De leraar als essentieel maar moeilijk te vatten speler in het hervormingsproces

Bij de invoering van de vorige grootschalige hervorming van het secundair onderwijs, het Vernieuwd Secundair Onderwijs, liet de overheid na om in te zetten op leerkrachten. De hervorming liep op een ontgoocheling uit, wat nog steeds nazindert. Nochtans, een innovatie staat en valt met hoe deze concrete actor voelt en denkt. Van zodra het hervormingskader duidelijk is, moet men investeren in een aangepaste initiële opleiding die toekomstige leraars wapent in het differentiëren en het leerlinggericht werken. Via gerichte bijscholingstrajecten ervaren actieve leraren de meerwaarde van diversiteit.

Volgens de denkgroep bestaat het denkbeeld van 'de goede leraar' uit meer dan een som van losstaande competenties. Vakexpertise krijgt men pas door echt te onderwijzen en na te denken over de leereffecten op leerlingen. Leraren zouden de ruimte moeten krijgen om zich professioneel te blijven ontwikkelen. Van overheidswege dient ingezet te worden op aanvangsbegeleiding op de werkvloer, die de hele loopbaan lang doorloopt. Vooral op vlak van klasmanagement hebben beginnende leerkrachten nood aan ondersteuning. De Metaforum-denktank vindt het dan ook een zwaar gemiste kans die de mentoren-uren i.k.v. de besparing niet meer aangewend kunnen worden.

“

De hervormingsvoorstellen impliceren absoluut niet dat het Vlaams secundair onderwijs van nul heropgebouwd moet worden.

Scholen worden opgeroepen na te denken welke opdrachten ze aan onervaren leerkrachten geven. De moeilijkste klassen, lesgeven in een con-

centratieschool, meertaligheid, zorgcoördinator, zijn taken die enige ervaring vergen. De Metaforum-denktank wil deze verantwoordelijkheden dan ook financieel extra belonen. Leerkrachten hoeven niet allemaal een master-diploma te hebben. Het is belangrijk dat men werkt in een school met een sterkere onderzoekscapaciteit dan vandaag de dag. Het beleidvoerend vermogen van een school moet omhoog door o.a. een hogere aanwezigheid van masters. De denktank veronderstelt dat deze vormen van functiedifferentiatie het beroep wat aantrekkelijker zullen maken. Net zoals de steun van de directie en het geven van de nodige autonomie, de leraar sterken.

Last but not least: allen tegelijkertijd in hetzelfde bad!

De autonomie, van scholen en teams om het leerproces zo goed mogelijk te blijven prikkelen, moet je blijven respecteren. Maar de Metaforum-denktank vindt het een brug te ver om het al dan niet mee te stappen in een hervorming over te laten aan de inrichtende machten/schoolbesturen. Zo verzandt het onderwijslandschap in een strijd tussen verschillende onderwijstypes. Daarom dient systematische en volgehouden aandacht te gaan naar het implementatieproces. Onderzoeksgebaseerde monitoring is een absolute prioriteit.

Conclusie

Wat denkt ACW van de voorstellen van Metaforum? Bescheidenheid troef?

De grote meerwaarde van de Metaforum-denktank ligt in het feit dat de lezer een 'yes, we can!'-gevoel krijgt. Het secundair onderwijs, en bij uitbreiding het volledige onderwijs, kán meer sociale gelijkheid nastreven. Meer jongeren zouden een diploma kunnen verwerven, overtuigd van hun kunnen. Het hervormingsvoorstel erkent dat enkel mensen het voorstel kunnen waarmaken. Maar mensen: dat vraagt een continue inzet aan middelen en tijd.

En dat is meteen de grote zwakte van elke hervorming: hoever gaat het engagement van overheid en maatschappij om te investeren in het optimaliseren van het onderwijs?

Wetenschappelijke expertise toont aan dat een structuurverandering of een herbekijken van de leerinhoud an sich onvoldoende is om meer sociale gelijkheid te creëren. Het gaat om een mentaliteitsswitch én het zich kundig voelen de nieuwe visie te realiseren.

De uitdaging om onze maatschappij te laten afzien van het huidige prestatie-model is een onnoemelijk grotere opdracht dan de onderwijzensmen in het veld te overtuigen van een meer leerlinggecentreerde aanpak. Dit aspect moet je meenemen bij een implementatie. De Metaforum-denktank noopt tot kleine, realis-

tische, tijdsgefaseerde implementatiestappen. ACW vreest een Griekse kalender. Tenzij de hele implementatie een duidelijke tijdsafbakening kent, zodat alles niet op de lange baan geschoven kan worden.

Geen twee mensen zijn dezelfde. ACW steunt dan ook het voorstel van de denktank om leerinhouden gedifferentieerd volgens leer-tempo en abstractieniveau aan te bieden. In het verlengde van dit voorstel ligt de vraag of iedereen op zes jaar tijd doorheen het secundair onderwijs moet gelooft worden? Kan een differentiatie ook buiten het leerstofjaar-klassensysteem? Misschien moet dan niet meer gedacht worden aan een diploma SO op

twee niveaus. Want zoiets creëert onmiddellijk een negatieve bijklank, een "tweede-rangsdiplooma".

ACW onderschrijft ten volle de roep om gelijk respect voor beroeps-

en technische opleidingen. Onze maatschappij heeft die competenties broodnodig. Ook al wordt dit herwaarderden door iedereen onderschreven, resultaten in de praktijk boek je pas schuchter, met mondjesmaat. De denktank doet een waardevol voorstel om A/B/K/TSO af te schaffen en onder één label te integreren. Door de klemtoon te leggen op differentiatie wordt zo'n algemene brede vorming voor meer leerlingen dan vandaag een haalbare kaart.

Op leraren, schoolteams en schoolbesturen komt een zware last te liggen. Van hen worden meer beleidsvoerende vaardigheden en onder-

“

De Metaforum-denktank laat na hoe expertise van buiten de onderwijswereld ingebracht kan worden. Andere opleidingsverstrekkers boeken nu al mooie leerresultaten met de soms moeilijkst lerenden.

zoekskompetenties verwacht. Dat kan pas mits aanvaardbaar groeipad en de bijhorende middelen. Terecht uit de denktank een grote bezorgdheid voor de beginnende leraar. Ook het bedrijfsleven erkent de onzekerheid van beginnende werknemers en stelde daarom het peter-/meterschap in. Misschien een nieuwe start voor de mentorenbegeleiding? Samen met de onderwijsvakbonden moet de overheid uitzoeken hoe de leraar adequaat in z'n volledige taak ondersteund kan worden. Gezien het respect voor de leerling en leerkracht, is continue ontwikkeling een must. Dit waarmaken in elke school is een ander paar mouwen. Het professionaliseringsvraagstuk raakt ook schoolteams en schoolbesturen. Belangrijk is het uitgangspunt: apprecieer de leerkracht om wat hij doet. Mensen voorbereiden op hun maatschappelijke opdracht vraagt een niet te onderschatten inzet.

Maar het onderwijs heeft geen monopolie meer op het leerproces. De Metaforum-denktank laat na hoe expertise van buiten de onderwijswereld ingebracht kan worden. Andere opleidingsverstrekkers boeken nu al mooie leerresultaten met soms de moeilijkst lerenden. Een analyse van die kritische succesfactoren zou het onderwijs ook kunnen versterken. En waarom zouden we niet overwegen om die derden effectief een leerweg te laten uittekenen die bekroond kan worden met het diploma? Vanzelfsprekend met de nodige kwaliteitsborging.

“

Apprecieer de leerkracht om wat hij doet. Mensen voorbereiden op hun maatschappelijke opdracht vraagt een niet te onderschatten inzet.

De Metaforum-denktank doet een verdienstelijke poging om opnieuw de 2*3-structuur op tafel te gooien. Ook al laat het huidige fysieke onderwijslandschap een dergelijke ingreep niet op korte termijn toe, de denktank lanceert de piste. Op een iets langere termijn kan een dergelijke herstructurering toch een optie worden.

Begin 2012 lanceerde de OESO enkele voorstellen om kansarme leerlingen te ondersteunen. OESO onderschrijft de pistes die de Metaforum-denktank uitwerkte. De organisatie gaat nog een stap verder door zich af te vragen of de vrije schoolkeuze van ouders en de selectiemechanismen die sommige scholen hanteren, vaak niet in het nadeel werken van de kansarmere leerling. OESO legt flink de nadruk op het beleidsvoerend vermogen van directies. Overheden moeten deze functie systematisch ondersteunen. Netwerken en coaching van directies vormen een meerwaarde. Een andere optie is het creatief omgaan met de leertijd, verdeeld over het schooljaar. Hoge verwachtingen, de meest ervaren leerkrachten, buurtbetrokkenheid op het schoolleven,... Er is een grote consensus vast te stellen tussen OESO-aanbevelingen en de vaststellingen van de Metaforum-denktank hoe

een school een kansrijke omgeving kan worden voor elke leerling.

1. In Vlaanderen werden recent positieve effecten aangetoond van de *good behavior game*.